

The Components of Modern Islamic Civilization, Requirements for Its Establishment, and Its Benefits in View of of the Supreme Leader

Amir Hassan Ezzati –

Abbas Chahardooli —

Mohsen Torabi —

Abstract

The modern Islamic civilization has been put forward by the Supreme Leader of the Islamic Revolution as the ultra-strategic vision of the Islamic community, and the Islamic Republic of Iran has been considered as the pioneer of this path. It is by understanding the dimensions and components of the modern Islamic civilization and its requirements in the speeches of the Supreme Leader that one can realize this vision and make use of it in planning, targeting and mobilizing the resources in the general management of the country. Hence, this qualitative basic research is conducted through content analysis method for analyzing the speeches of the Supreme Leader in the field of modern Islamic civilization. The MAXQDA software of qualitative research is employed for the thematic analysis. Based on the resulted codes, two hardware and software dimensions, and five components are identified for modern Islamic civilization. The requirements of the establishment of modern Islamic civilization are also explained including two national dimensions with eight components, and one transnational dimension with two components.

Keywords: *modern Islamic civilization, thematic analysis, the Supreme*
sssssss snnnns e eeeeeeee o o tee aaaaatt ff ddd nnn Islamic civilization.

-
- Master degree of management, Faculty of Management, Allameh Tabatabaei University
4ezzati@gmail.com
— Assistant professor at Faculty of Management, Supreme National Defense University,
Tehran, Iran
tvm_abbas@yahoo.com
— Assistant professor of public administration, policy making, University of Hormozgan
mohsentorabi89@yahoo.com

شاپا چاپی: ۶۹۸۰ - ۲۲۵۱
شاپا الکترونیکی: ۵۲۳۴ - ۲۶۴۵

نشریه علمی
«مدیریت اسلامی»
(بهار ۱۳۹۹، سال ۲۸، شماره ۱: ۹۶ - ۷۵)

مؤلفه‌های تمدن نوین اسلامی و الزامات شکل‌گیری و ثمرات آن مبتنی بر بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

عباس چهاردولی —

امیرحسین عزتی —

محسن ترابی —

پذیرش نهایی: ۱۳۹۸/۰۵/۲۸

دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۰۹/۲۷

چکیده

تمدن نوین اسلامی از سوی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به‌عنوان چشم‌انداز فرا راهبردی امت اسلامی مطرح گردیده است و طلایه‌دار این سیر را نظام جمهوری اسلامی ایران می‌دانند. با شناخت ابعاد و مؤلفه‌های تمدن نوین اسلامی و الزامات شکل‌گیری آن در بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) است که می‌توان به‌درستی این چشم‌انداز را درک و برنامه‌ریزی و هدفگذاری و بسیج منابع در مدیریت کلان کشور را با آن مطابق کرد. لذا در این پژوهش، که از نوع تحقیقات بنیادی است با بهره‌گیری از روش تحلیل مضمون به تجزیه و تحلیل بیانات معظم‌له در حوزه تمدن نوین اسلامی پرداختیم. به‌منظور تدوین الگوی تمدن نوین اسلامی از نرم‌افزار پژوهش کیفی MAXQDA برای تحلیل مضمون استفاده شده است. براساس شناسه‌های استخراجی، دو بعد سخت‌افزاری و نرم‌افزاری و پنج مؤلفه برای تمدن نوین اسلامی مشخص شد. همچنین الزامات شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی نیز تبیین شد که شامل دو بعد ملی (دارای هشت مؤلفه) و فراملی (دارای دو مؤلفه) است.

کلیدواژه‌ها: تمدن نوین اسلامی، تحلیل مضمون، بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، الزامات شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی

4ezzati@gmail.com

* کارشناسی ارشد، دانشکده مدیریت، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

tvm_abbas@yahoo.com

** استادیار، دانشکده مدیریت، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

*** نویسنده مسئول: استادیار، مدیریت دولتی (خط مشی گذاری عمومی)، دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران

mohsentorabi89@yahoo.com

مقدمه

تمدن اسلامی، که بیان‌کننده تاریخ، فرهنگ، سنتها و باورهای دینی مسلمانان است، طی پانزده قرن افت و خیزهای متفاوتی را تجربه کرده که در شکوفایی دوباره آن، انقلاب ایران بر پایه نظام اسلامی، جایگاه تعیین‌کننده و ارزشمندی داشته است. دیدگاه‌ها و نظریات رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران در این میان، خلا نظری چند قرنه‌ای را در تمدن اسلامی پر کرده و به تمدن اسلامی شخصیت تازه‌ای بخشیده است (یاقوتی، ۱۳۹۸). در حوزه تمدن اسلامی به تمدن نوین اسلامی به‌عنوان فرایندی پنج مرحله‌ای نگریسته شده که شامل انقلاب اسلامی، تشکیل نظام اسلامی، تشکیل دولت اسلامی، تشکیل کشور اسلامی و تشکیل دنیای اسلامی است (عارفی‌گوروان، ۱۳۹۷). در رسیدن به تشکیل دنیای اسلامی به‌عنوان یکی از مراحل تمدن نوین اسلامی، رهنمودهای رهبر نظام جمهوری اسلامی ایران، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی)، نقش جهت‌دهنده و هدایتگر برای قوای سه‌گانه و تمامی ارگانها دارد و بر تمامی سازمانها و نهادها فرض است تا وظایفی را که در نظام جمهوری اسلامی برعهده دارند بخوبی بشناسند و با به‌کارگیری رهنمودهای معظم‌له و سرلوحه قرار دادن اسناد بالادستی، مأموریت و اهداف خود را تحقق بخشند. بنا به اشارات متعدد در بیانات مقام معظم رهبری، شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی، بزرگترین آرمان نظام جمهوری اسلامی است. برای پیشروی در این مسیر بلاشک نیازمند الگوی پیشرفت مبتنی بر اسلام ناب محمدی و منطبق بر شرایط بومی کشور هستیم (بیانات در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع)، ۱۳۹۳؛ بیانات در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۲؛ بیانات در جمع استادان، فضلا و طلاب حوزه علمیه قم، ۱۳۷۹).

یکی از عمده‌ترین مسائل و مشکلاتی که بهره‌وری سازمانها را در دستیابی به هدفشان تحت تأثیر قرار می‌دهد، بخشی‌نگری و نبود نگاه جامع به حوزه فعالیتها در نقشه راه کلان نظام است. بدون مشخص شدن اجزا و موضوعات اصلی در نقشه راه نظام و میزان اهمیت هر یک و چگونگی ارتباط بین آنها، نمی‌توان این ضعف در کارایی و اثربخشی را برطرف کرد. در این راستا اندیشه‌های مقام معظم رهبری (مدظله العالی) می‌تواند بسیار راهگشا باشد که الزاماً باید در رأس توجه قرار گیرد تا هم در برنامه‌ریزیها و سیاستگذاریهای کلان کشور و هم چنین در مقام اجرا و دستیابی به اهداف، روشنگر و راهنمای مدیران باشد. مسئله‌ای که در این میان وجود دارد، این

است که باید از نگاه بخشی پرهیز شود. علاوه بر این، بازگشت به ابعاد تمدن نوین اسلامی باید با نگاه مسئله‌محور و امروزی صورت پذیرد و متناسب با نیاز امروز به سمت بازتولید، فهم و بهره‌گیری از آن رفت. بنابراین نویسندگان این پژوهش سعی کردند تا با شناخت ابعاد و مؤلفه‌های تمدن نوین اسلامی و الزامات شکل‌گیری آن، بتوانند درک درستی از این چشم‌انداز فراهم، و با ارائه چارچوب مشخص انطباق‌پذیری صحیح برنامه‌ریزی، هدف‌گذاری و بسیج منابع در مدیریت کلان کشور را آسان کنند. به‌طور خلاصه سؤالی‌های اصلی این پژوهش عبارت است از:

۱. از دید مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، ابعاد و مؤلفه‌های تمدن نوین اسلامی کدام است؟

۲. از دید مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، الزامات شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی چه

عواملی است؟

۳. از دید مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، ایجاد تمدن نوین اسلامی چه بهره‌هایی در پی

خواهد داشت؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

در مروری اجمالی، ابتدا تعاریف منتخبی از مفاهیم و اصطلاحات مرتبط ارائه، و پس از آن

گزیده‌ای از پیشینه پژوهش، مطرح می‌شود.

تمدن

واژه تمدن از کلمه شهر مشتق شده و به معنای مدنی و با تربیت اجتماعی است. تمدن مصدری

عربی از باب تفاعل و معادل کلمه "الحضاره" به معنای اقامت در شهر است (ابن منظور، ۱۴۰۸ ق، ج

۲: ۱۰۳). این کلمه در زبان انگلیسی با کلمات نجیب، نزاکت، قابل احترام، مبادی آداب و

شهرنشین هم معنی است (بختی، ۱۳۷۱). در فرهنگ فارسی معین، تمدن به معنای همکاری افراد

جامعه در امور اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و دینی است. وجه مشترک این تعاریف، شهرنشینی

است؛ اما نباید تصور کرد که تمدن به آن شکل از زندگی انسانها اطلاق می‌شود که در برابر

چادرنشینی یا بیابانگردی قرار دارد، بلکه در واقع انسان متمدن وارد مرحله شهرنشینی شده است

(یاقوتی، ۱۳۹۸). شروع شکل‌گیری مفهوم اصطلاحی تمدن به معنای امروزی از قرن هجدهم و بر

مبنای رویکرد انسان‌محور در مغرب زمین بوده است. نظریه‌پردازان علوم اجتماعی تعریفهای

متفاوتی از آن ارائه کرده‌اند که در ادامه در قالب جدول تطبیقی تعاریف (جدول شماره ۱) ارائه خواهد شد.

تمدن اسلامی

تمدن اسلامی، همه ابعاد سیاسی و فرهنگی و اقتصادی جامعه ما است. این تعریف، همه ابعاد وجودی فرد و جامعه را می‌تواند پوشش بدهد؛ مثلاً رفتارهای انسان اعم از رفتار سیاسی، فرهنگی و اقتصادی، چگونگی گفت‌وگو افراد اعم از گفت‌وگو فردی و گفت‌وگو کلان اجتماعی و حتی گفت‌وگو جهانی و از این بالاتر، محصولاتی که نمونه عینی و تحقیقی جامعه است؛ یعنی محصولات فناورانه و صنعتی، همه اینها در حدود تمدن جای دارد. ساختار شهرسازی با تمدن ارتباط مستقیمی دارد؛ ساختار معماری نیز همین‌طور. مبانی علمی و نرم‌افزاری نیز همین‌طور و محصولات هنری که متکی بر این نرم‌افزارها شکل می‌گیرد. همه این اجزای تمدن باید رنگ و بوی اسلامی داشته باشد (مرکز مدیریت حوزه علمیه قم، ۱۳۸۳).

جدول ۱. تعاریف نظریه‌پردازان مختلف از تمدن و تمدن اسلامی

واژه	نظریه‌پرداز	تعاریف
تمدن	آلن بیرو	تمدن مجموعه‌ای از پدیده‌های اجتماعی است با داشتن جنبه‌های دینی، اخلاقی، زیبایی‌شناختی، فنی یا علمی مشترک در همه اجزای جامعه وسیع یا چندین جامعه مرتبط با یکدیگر که امکان انتقال نیز دارد (قراگزلو، ۱۳۸۲: ۹۱).
	ویل دورانت	نظمی اجتماعی که در نتیجه وجود آن، خلأقیت فرهنگی ایجاد می‌شود و جریان پیدا می‌کند.
	هرسکوتیس	مجموعه هنرها و فنون، آداب و سنن، دانشها، نهادهای اجتماعی و تأسیساتی که در پرتو فعالیت‌های افراد و گروه‌ها طی قرون گذشته گسترش یافته و این امر در تمام قسمت‌های یک جامعه و یا چند جامعه، معمول و رایج است؛ مثل تمدن ایران، تمدن یونان، تمدن مصر که هر کدام ویژگی‌هایی دارد که به‌عوامل تاریخی و جغرافیایی و فنی خاص خود بستگی دارد (ضمیری، ۱۳۸۸: ۷۵).
	هانتینگتون	تمدن، گسترده‌ترین سطح هویت فرهنگی و بالاترین گروه‌بندی فرهنگی است.
	ابن‌خلدون	تمدن حالت اجتماعی انسان است. جامعه‌ای که با تشکیل حاکمیت و از طریق تشکیل مناصب و پایگاه‌های حکومتی، نظم‌پذیر می‌شود و از حالت زندگی فردی به زندگی شهری روی می‌آورد و موجب تعالی فضایل و ملکات انسانی چون علم و هنر می‌شود.

ادامه جدول ۱. تعاریف نظریه‌پردازان مختلف از تمدن و تمدن اسلامی

واژه	نظریه‌پرداز	تعاریف
تمدن اسلامی	شهید مطهری (ره)	تمدن اسلامی الف) از ثمرات اسلام است و نه مترادف آن. ب) برابندی از جامعه مسلمانان است و نه تک گروه‌هایی از آنان ج) ماهیتی مشکک و با مراتب مختلف دارد و بنابراین به نگاه مطلق‌گرایانه به آن نیازی نیست (حسینی، ۱۳۹۳).
	علامه طباطبایی (ره)	در نظام‌سازی و توانمندسازی تمدن اسلامی، ایشان بر تعامل تمدن و اخلاق تأکید می‌کنند به طوری که گاه هستی و زوال تمدن، تابعی از حضور یا غیاب اخلاق، تحلیل می‌شود. از نظر علامه طباطبایی، معنویت از مؤلفه‌های اصلی و متمایزکننده تمدن اسلامی از تمدنهای دیگر به‌شمار می‌آید و همین اخلاقیات تمدن اسلامی است که آن را به‌عنوان گزینه‌ای قوی در برابر تمدن مادی‌گرای غرب مطرح می‌کند (عبدی‌پور، عطاری، ۱۳۹۵).
	امام خمینی (ره)	تمدن اسلامی، تمدن اصیل و پویایی است که از متن اسلام ناب و آموزه‌های مبتنی بر فطرت و غایت زیست بشری برخاسته که به‌رغم تأیید و توجه فراوان بر وجوه عینی و مظاهر و تجلیات مادی تمدنی، محور و ستون فقرات آن بر جهت‌دهی توحیدی و معنوی قرار گرفته است که هدفی جز سعادت حقیقی بشریت در سایه بهسازی این جهانی و دگر جهانی او ندارد (فوزی، صنم‌زاده، ۱۳۹۱).

در این حوزه پژوهش‌های مختلفی انجام شده است که در ادامه به‌اختصار به تشریح آنها پرداخته

می‌شود (جدول شماره ۲):

جدول ۲. پیشینه تحقیق

پژوهشگر	عنوان تحقیق	نتایج
یاقوتی، (۱۳۹۸)	مؤلفه‌ها و راهکارهای تمدن نوین اسلامی در اندیشه‌های امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)	در این مقاله این مؤلفه‌ها و شاخصها برای تمدن نوین اسلامی مورد شناسایی قرار گرفته است: بیش توحیدی، کرامت انسانی، علم و معرفت، عدالت گستری، آزادی، استقامت و پایداری، استقلال، سبک زندگی و عزت. هم‌چنین راهکارهای دستیابی به تمدن نوین اسلامی، ایمان، پرهیز از سطحی‌نگری، بازگشت به اسلام، استفاده از ظرفیت نخبگان، تحول در علوم انسانی، پرهیز از غرب‌گرایی، تلاش حاکمیت، خودباوری، داشتن نگاه ملی و فراملی، داشتن جهان‌بینی کامل و داشتن فقه پویا ذکر شده است.
عارفی، گوروان، (۱۳۹۷)	زمینه‌های تحقق تمدن نوین اسلامی در جامعه اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)	نویسنده در این مقاله پس از بررسی و موشکافی دیدگاه‌های مقام معظم رهبری در مورد تمدن اسلامی، فرایند تحقق تمدن نوین اسلامی را فرایندی پنج مرحله‌ای دانسته که شامل انقلاب اسلامی، تشکیل نظام اسلامی، تشکیل دولت اسلامی، تشکیل کشور اسلامی، و نهایتاً تشکیل دنیای اسلامی است و چنین نتیجه‌گیری می‌کند که مقام معظم رهبری در تدوین زمینه‌های شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی بیشترین توجه را به بخش سبک زندگی داشته‌اند و بقیه زمینه‌ها (اقتصادی، فناوری، صنعت و...) عاملی است برای دستیابی به سبک و فرهنگ صحیح زندگی و رسیدن به آرامش و تعالی و پیشرفت حقیقی.

ادامه جدول ۲. پیشینه تحقیق

پژوهشگر	عنوان تحقیق	نتایج
اکبری، رضایی، اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله العالی) (۱۳۹۴)	واکاوی شاخصه‌های تمدن نوین اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)	نویسندگان این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی، محوریت قوانین قرآن، ایمان، علم، اخلاق، مجاهدت مداوم و حکومت مردمی ویژگیهای اختصاصی تمدن نوین اسلامی ذکر، و طبق گفته‌های مقام معظم رهبری چنین نتیجه‌گیری کرده‌اند که گسترش تمدن نوین اسلامی به همت و خرد دسته جمعی در سایه اخلاق، کار و تلاش، ایمان به خدا، عقلانیت، توانایی علمی، اقتصاد شکوفا، برخورداری از رسانه‌های قوی و روابط بین‌الملل منوط است.
تقی‌نیا، صوفی، رستمی؛ (۱۳۹۳)	شاخصه‌های تمدن اسلامی از دیدگاه آیات و روایات	نویسندگان این مقاله، ویژگیهای تمدن اسلامی را از دید آیات و روایات مواردی چون مبارزه با سنتهای غلط اجتماعی حاکم بر جامعه، داشتن جهان‌بینی پویا، عدالت‌محوری، مدارا و رفق و سازش، اخلاق‌گرایی، علم و دانش‌اندوزی، تعقل و اندیشه‌ورزی، دانسته‌اند.
جهان‌بین، معینی‌پور، (۱۳۹۳)	فرایند تحقق تمدن اسلامی از دیدگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای	در این پژوهش به فرایند تحقق تمدن اسلامی از دید رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای پرداخته، و چهار عامل دین جامع، عقلانیت، علم و اخلاق به‌عنوان ارکان تمدن ذکر شده است. مسئله اصلی این پژوهش تبیین نظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در باب لوازم پیشینی تحقق دولت، جامعه و تمدن اسلامی بوده است.
بهمنی، (۱۳۹۳)	تمدن نوین اسلامی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای (چیستی و چگونگی تکامل تمدنی جمهوری اسلامی ایران)	نویسنده این مقاله الزامات حرکت تمدنی جمهوری اسلامی ایران را به دو دسته الزامات کارکردی (اصلاح سبک زندگی و رفتار اجتماعی، نظام‌سازی و تعالی الگوی مدیریت) و الزامات تمهیدی (پرورش نیروی انسانی، تولید فکر و علم) تقسیم‌بندی، و چنین نتیجه‌گیری می‌کند که محقق ساختن الزامات مهم و راهبردی گفته شده در مقاله، موجبات تکامل حرکت تمدنی جمهوری اسلامی ایران را فراهم می‌آورد.
فوزی، صنم‌زاده؛ (۱۳۹۱)	تمدن اسلامی از دیدگاه امام خمینی	در این مقاله به روش اسنادی و با استفاده از رویکرد توصیفی - تحلیلی، تعاریف، ویژگیها و مؤلفه‌های تمدن اسلامی از دید امام خمینی (ره) بیان، و این‌طور نتیجه‌گیری می‌شود که امام خمینی (ره) با نقد تمدن غربی و تأکید بر مادی و تک بعدی بودن آن، تمدن اسلامی را جامع‌ترین تمدن‌ها می‌داند که هم‌زمان هم به ابعاد مادی و هم به ابعاد معنوی توجه دارد.
میرمحمدی، بارانی، مستشرقان (۱۳۹۱)	درآمدی بر چیستی تمدن اسلامی از دیدگاه مستشرقان	پنج محور اصلی رویکرد این مقاله عبارت است از: رابطه تمدن اسلامی و فرهنگهای مسلمانان، عوامل اسلامی و غیراسلامی در تمدن اسلامی، تأثیر اسلام در حوزه فرهنگی و فکری، نقش اسلام در تغییر فرهنگ اجدادی اعراب، نسبت تمدن اسلامی با فرهنگهای بومی و دیگر تمدن‌ها.
ضمیری، (۱۳۸۸)	تمدن اسلامی از دیدگاه امام خمینی (قدس سره)	نویسنده این مقاله به روش تحلیلی و بررسی متون پس از بیان مفهوم‌شناسی تمدن، روشها و رویکردهای شناخت تمدن و ادوار تمدن اسلامی به تبیین تمدن اسلامی از دیدگاه امام خمینی (ره) می‌پردازد. در این مقاله شاخصه‌های تمدن اسلامی عبارت است از: دین، قانون، آزادی، استقلال، و تقسیم کار اجتماعی.

تمدن نوین اسلامی از جمله موضوعات مهمی است که حتی در صورت وجود سابقه در ادبیات می‌توان و باید آن را بازتولید کرد و برای بازتولید آن، نگاهی دوباره به این مهم، اقدامی اساسی

است؛ به عبارت دیگر در جامعه ما، بازگشت به ابعاد تمدن نوین اسلامی باید با نگاه مسئله‌محور و امروزی صورت پذیرد و متناسب با نیاز امروز به سمت بازگشایی، فهم و بهره‌گیری از آن رفت. از آنجا که تاکنون، تعابیر پراکنده‌ای از تمدن نوین اسلامی صورت گرفته است در این پژوهش سعی شد به دلیل گستردگی موضوع، با استفاده از نرم‌افزار تحلیل کیفی، مجموعه بیانات مقام معظم رهبری به صورت منسجم و با تأکید همزمان بر مؤلفه‌ها، الزامات و بهره‌های شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی، مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد و تصویر جامع‌تری نسبت به دیگر پژوهش‌ها فراهم آورد.

روش پژوهش

در این پژوهش به منظور شناسایی مؤلفه‌های تمدن نوین اسلامی در بیانات مقام معظم رهبری از گامهای روش کیفی تحلیل مضمون استفاده شده است. مراحل ششگانه تحلیل مضمون با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA با روشی که کلارک و براون (۲۰۰۶) ارائه کرده‌اند (Braun, Clarke, 2006)، در ادامه توضیح داده می‌شود:

مرحله ۱. آشنایی با داده‌ها: این گام شامل بازخوانی مکرر داده‌ها با هدف یافتن الگوها و معانی است. (در این پژوهش داده‌ها، مجموعه بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) از سال ۱۳۷۸ تا ۱۳۹۸، است که دربرگیرنده بیش از ۱۵۰۰ سند است.)

مرحله ۲. ایجاد شناسه‌های اولیه: در این مرحله، پژوهشگران پس از اینکه بیش از ۱۵۰۰ فایل ورد بیانات مقام معظم رهبری را خواندند و با آنها آشنایی پیدا کردند، شروع به ایجاد شناسه‌های اولیه از داده‌ها کردند (مطابق شکل شماره ۱).

مرحله ۳. جستجوی شناسه‌های گزینشی: این گام، شامل دسته‌بندی و مرتب کردن همه خلاصه داده‌های شناسه‌گذاری شده است.

مرحله ۴. شکل‌گیری مضمونهای فرعی: در این مرحله، پژوهشگر مجموعه‌ای از مضمونها را ایجاد می‌کند و آنها را مورد بازبینی دوباره قرار می‌دهد؛ به عبارت دیگر این مرحله شامل دو مرحله بازبینی و تصفیه و شکل‌دهی به مضمونهای فرعی است.

مرحله ۵. تعریف و نامگذاری مضمونهای اصلی: این مرحله زمانی شروع می‌شود که تصویر تقریباً جامعی از مضمونها وجود داشته باشد. در این مرحله محقق، مضمونهای اصلی را تعریف می‌کند و سپس داده‌های داخل آنها را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد. نمایی از مضمونهای

اصلی، فرعی و شناسه‌گذاری باز مؤلفه‌های تمدن نوین اسلامی و الزامات شکل‌گیری آن در جدول ذیل (جدول شماره ۳) قابل مشاهده است:

جدول ۳. مضمونهای اصلی، فرعی و شناسه‌گذاری باز مربوط به مؤلفه‌های تمدن نوین اسلامی و

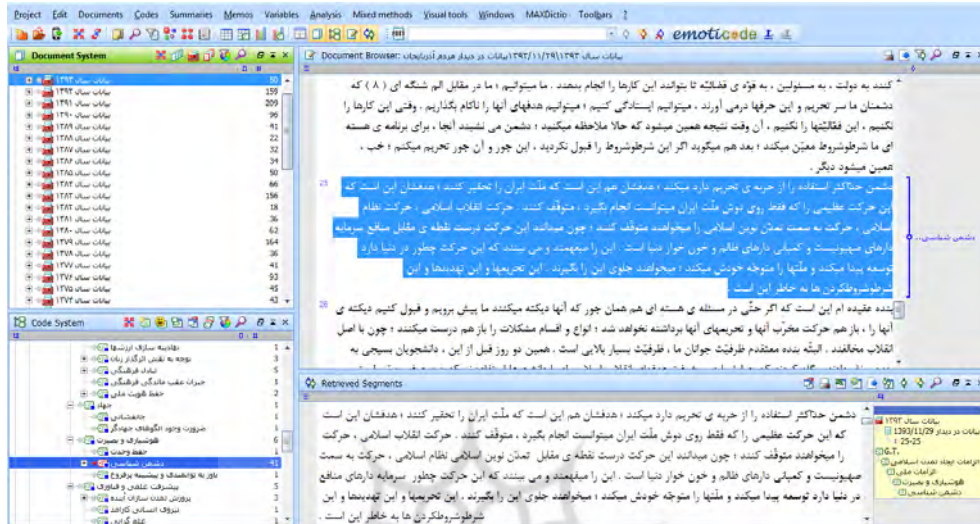
الزامات شکل‌گیری آن

مضمونهای اصلی	مضمونهای فرعی	شناسه‌گذاری باز	
مؤلفه‌های تمدن نوین اسلامی	تمایزات اصلی تمدن نوین اسلامی با تمدن غربی	اولی شمردن معنویت الهی	
		برقراری عدالت اجتماعی	
		نگاه چند بعدی (رشد معنوی و پیشرفت مادی)	
		انسان‌شناسی مادیگرا و معنویگرا	
		دفاع از مظلومان عالم	
		چگونگی برخورد با اقلیتها	
	مؤلفه‌های تمدن نوین اسلامی	تمایزات اصلی تمدن نوین اسلامی با تمدن غربی	توانایی تحقق اهداف جامعه، ضمن حفظ ارزشها
			تأمین سعادت دنیوی و اخروی
			بها دادن به کرامت و عزت زنان
			برخوررداری از الگوی متوازن (رشد توأمان معنوی و مادی)
			پیشرفت جهانی با حفظ ارزشها
			بها دادن به بنیان خانواده
			تأمین آسایش دنیوی
بهره‌های تمدن نوین اسلامی	بهره‌های تمدن نوین اسلامی	از بین رفتن تبعیض و ریشه‌کن شدن فقر	
		فراگیر شدن فرهنگ اسلامی	
		اقتدار همه‌جانبه (سیاسی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی)	
		شکوفایی اندیشه و اخلاق	
		بازیابی شأن انسانی زنان و ارتقای جایگاه آنان	
الزامات ملی تمدن نوین اسلامی	الزامات اجرایی	کار و تلاش جهادی و مستمر	
		محرومیت‌زدایی	
		اولویت‌بندی نیازها و تمرکز بر نیازهای اساسی کشور	
		حاکمیت نگاه اجتهادی و عالمانه بر مدیریت کلان	
		تعیین الگوی پیشرفت	
	حکومت صالح	حکومت صالح	ترویج فضای امید و خوشبینی
			عقب‌نشینی نکردن از آرمانها و شعارهای مکتبی
			همدلی ملت و مسئولان
			اقتدار تمدنی (صلابت و قدرتمندی)
			استقلال سیاسی
		رهبران و حاکمان صالح	

ادامه جدول ۳. مضمونهای اصلی، فرعی و شناسه‌گذاری باز مربوط به مؤلفه‌های تمدن نوین اسلامی و

الزامات شکل‌گیری آن

مضمونهای اصلی	مضمونهای فرعی	شناسه‌گذاری باز	
الزامات ملی تمدن نوین اسلامی	مهندسی و بهسازی فرهنگ	نهادینه‌سازی ارزشها	
		توجه به نقش اثرگذار زنان	
		انتخاب‌گزینشی و دریافت ویژگیهای مثبت تمدن غربی	
		جبران عقب‌ماندگی فرهنگی	
		حفظ هویت ملی	
	جهاد	فداکاری برای دستیابی به اهداف تمدن	
		وجود الگوهای جهادگر	
	هوشیاری و بصیرت	حفظ وحدت	
		دشمن‌شناسی	
		باور به توانمندی و پیشینه‌پرفروغ کشور در عرصه علمی	
پیشرفت علمی و فناوری	پیشرفت علمی و فناوری	پرورش نیروی انسانی تمدن‌ساز آینده	
		نیروی انسانی کارآمد	
		علمگرایی	
		یادگیری علوم از سراسر جهان	
		کاربردی‌سازی علوم	
		نهضت تولید علم، جنبش نرم‌افزاری	
		انس با قرآن	
تمسک به اسلام	تمسک به اسلام	تمسک جامع و فراگیر	
		قانون‌گذاری مبتنی بر اسلام	
		تقویت ویژگیهای مثبت شخصیتی همچون مسئولیت‌پذیری، شجاعت، از خودگذشتگی	
خویش‌سازی	خویش‌سازی	اصلاح ویژگیهای منفی شخصیتی همچون تنبلی، سستی و جاه‌طلبی	
		ایجاد نظام مبتنی بر اسلام ناب	
الزامات فراملی تمدن نوین اسلامی	همت امت اسلامی	ابلاغ پیام اسلام به جهانیان	
		حفظ وحدت امت	
		ائتلاف اسلامی در عرصه بین‌الملل	
		امت‌سازی و افزایش وحدت انسجام امت اسلامی	
	شناسایی هدف غایی توسط کشورهای مسلمان	شناسایی هدف غایی توسط کشورهای مسلمان	وحدت در راستای حاکمیت اسلام
			پیروی نکردن و اعتماد به غرب

شکل ۱. نمای از شناسه‌گذاری داده‌ها در نرم‌افزار MAXQDA

اعتمادپذیری یافته‌های پژوهش

بیشتر روش‌شناسان پژوهش‌های کیفی به‌جای استفاده از واژه‌های روایی و پایایی، که به تحقیقات کمی مربوط است از معیار اعتمادپذیری یا امکان اعتماد به‌منظور ارزیابی کیفیت نتایج پژوهش‌های کیفی استفاده می‌کنند (Twining, 2000:10). گویا و لینکلن امکان اعتماد را شامل چهار معیار قابل قبول بودن، انتقال‌پذیری، امکان اطمینان و تأییدپذیری می‌دانند (Sinkovics et al, 2008: 691). در این پژوهش، روایی داده‌های ورودی به‌دلیل جمع‌آوری تمامی اسناد بیانات معظم‌له از پایگاه اطلاع‌رسانی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و انتقال به نرم‌افزار MAXQDA و شناسه‌گذاری تمامی متون مرتبط با موضوع تأمین شده است. روایی تحلیلها از طریق استفاده از توصیفگرهایی با حداقل دستکاری و شناسه‌گذاری صریح و بهره‌گیری از جملات توصیفی مانند نقل قول در تفسیرها تأمین شده است. به‌صورت خلاصه برای تأمین اعتمادپذیری پژوهش از شیوه‌های جدول ۴ استفاده شده است:

جدول ۴. راهبردهای تأمین اعتمادپذیری تحقیق

معیار	زیرمعیارها	روشهای تأمین	اقدام	
روشهای تأمین اعتمادپذیری پژوهش	روایی	روایی داده‌های ورودی پژوهش	بررسی و گزینش بیانات منتخب مربوط به موضوع	
	تحلیلیها	روایی توصیفی	بازخور مشارکت‌کننده	بازبینی شناسه‌ها و اجرای نظر اصلاحی
		روایی تفسیری	استفاده از توصیفگرهایی با حداقل دستکاری و مداخله	استفاده از جملات توصیفی مانند نقل قولها
	انتقال‌پذیری		وصف کامل همه جزئیات	ارائه تصویری کامل از زمینه‌ای که تحقیق در آن انجام شده است.
	قابلیت اطمینان		ممیزی امکان اطمینان	در اختیار گذاشتن داده‌ها، روشها به محققان دیگر با این هدف که در صورت لزوم، شناسه‌های استخراج شده مورد بازبینی دوباره قرار گیرد.
	تأییدپذیری		ارائه جزئیات روشها و داده‌های تحقیق	نگارش گزیده بیانات و نیز توضیح روند تحلیل داده‌ها تا دستیابی به نتایج پژوهش

یافته‌های پژوهش

تمایزات اصلی تمدن اسلامی با تمدن غربی

در بیانات معظم‌له در مورد تمدن نوین اسلامی و تمدن غرب، تمایزات متعددی ذکر شده است که مهمترین ویژگی را می‌توان بهره‌مندی یا عدم بهره‌مندی از معنویت و معارف الهی دانست. تمدن نوین اسلامی برخلاف تمدن غرب به سبب ابتدا بر آموزه‌های وحیانی و در پی آن، شناخت صحیح از انسان و جامعه از افراط و تفریط و جهل است و امکان دارد آرمانهای بشری را محقق سازد؛ در همین ارتباط ایشان می‌فرمایند: "یک روزی مردم اروپا توانستند یک تمدنی را برای خودشان پایه‌ریزی کنند بر مبنای دانش و فلسفه مسلمین که البته این تمدن یک تمدن مادی بود که از ابزارهای مختلف به صورت بی‌محابا استفاده کردند؛ به سمت استعمار رفتند؛ به سمت مغلوب کردن ملتها و غارت کردن ثروت آنان رفتند و خودشان را تقویت کردند؛ با علم و فناوری و تجربه، این تمدن را بر عالم بشریت حاکم کردند. اگرچه این تمدنی که آنها به دنیا عرضه کردند، جنبه‌های مختلفی از فناوری و سرعت

و سهولت را برای مردم به‌ارمغان آورد اما خوشبختی آنان را تأمین نکرد و عدالت را برقرار نکرد و برعکس بی‌عدالتی، فقر، تحقیر ملتها، فساد اخلاقی، انواع تضادها و پوچگرایی در معنویت و... را به‌دنبال داشت. امروز خود غربی‌ها به این موارد اعتراف می‌کنند طوری که یک سیاستمدار برجسته غربی به من گفت دنیای ما دنیای پوچی است و این را حس می‌کنیم، راست می‌گوید. این تمدن ظاهر پُرزرق و برقی داشت؛ اما باطن خطرناکی برای بشریت داشت. مواردی از این دست در نقاط مختلف به شکلهای مختلف در حال بروز است در امریکا، اروپا، در مناطق تحت سلطه اینها در سراسر دنیا؛ اما امروز نوبت اسلام است؛ نوبت مسلمین است که تمدن نوین اسلامی را با همت و تلاش خود پایه‌ریزی کنند؛ هم‌چنانکه اروپایی‌ها آن روز از دانش، تجربه و فلسفه مسلمین استفاده کردند، ما هم امروز از دانش و ابزارهای موجود جهانی استفاده می‌کنیم؛ برای برپا کردن تمدن اسلامی؛ منتها با روح اسلامی و با روح معنویت. این وظیفه امروز ما است" (بیانات در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی، ۱۳۹۴). از دیگر تمایزات مهم تمدن نوین اسلامی و تمدن غربی می‌توان به جایگاه خانواده و اهمیت آن و هم‌چنین جایگاه زن اشاره کرد. در این زمینه مقام معظم رهبری (مدظله العالی) تأکید بسیار دارند تا بر گفتمان زن در اسلام تکیه و نسبت به این موضع پافشاری کنیم و در بیاناتشان در جمعی از بانوان فرهیخته حوزوی و دانشگاهی بیان کرده‌اند: «گفتمان اسلام "زن حقیقی" است؛ این گفتمان را ما باید به‌صورت تهاجمی مطرح کنیم. گفتند کسانی که طرفدار حقوق زنان هستند یا مثلاً وابسته به سازمان ملل هستند، ممکن است علیه شما قطعنامه صادر کنند! خب قطعنامه صادر کنند! این گفتمان اسلامی را باید با روحیه تهاجم و طلبکارانه بیان کرد. اگر آنها این را مطرح کردند که شما چرا به زن آزادی نمی‌دهید برای اینکه بتواند بی‌حجاب بگردد، باید گفت شما چرا این آزادی را می‌دهید؛ آزادی که مضر و دهشتناک است. آنچه که امروز در غرب دنبال می‌شود در زمینه بی‌حفاظی و بی‌حجابی زن، واقعاً گاهی اوقات تصوّرش هم انسان را دچار وحشت می‌کند که چکار می‌خواهند بکنند؛ کجا دارند می‌روند که لابد شماها خبرهایتان بیشتر از من است؛ ولی من هم در این زمینه اطلاعات زیادی دارم که چه کارهایی در سطوح مختلف دارد انجام می‌گیرد؛ از سطوح بالا تا سطوح کار و معیشت متعارف زندگی و شغل و... در این گفتمان خصوصیات زن گفته شود؛ عزت زن، کرامت زن، ظرافت زن، نه فقط ظرافت جسمی بلکه ظرافت ساختمان فکری و عصبی و ظرافت کارکردی که باید بکند. فقط سرانگشت ظریف مادر است که می‌تواند این رشته‌های بشدت رقیق و نازک اعصاب کودک را از هم جدا کند که گره به وجود

نیاید؛ عقده به وجود نیاید. هیچ انسان دیگری که از جنس زن نباشد نمی‌تواند؛ این کار، یک کار زنانه است" (بیانات در دیدار جمعی از بانوان فرهیخته حوزوی و دانشگاهی، ۱۳۹۲). در حوزه عمل نیز برخورداری از یک الگوی متوازن و کارآمد، تفاوت اصلی میان تمدن نوین اسلامی و غربی است. مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) می‌فرماید: «رسیدن به کمال در مکتب اسلامی، هدف حیات انسان است؛ کمال معنوی که حتما آراستگی مادی را نیز به همراه دارد. ایجاد یک کشور پیشرو و معنوی در عین حال دارای قدرتهای والای مادی. در تمدن غربی چنین چیزی وجود ندارد و براساس سودپرستی و فردپرستی شخصی است. در این مسابقه در یک جا پیشرفتهایی به دست می‌آورند؛ اما در جاهای دیگر دچار اختلالهای اخلاقی، خلأهای فکری، بی‌هدفی جوانان و اختلالات عصبی می‌شوند. در مکتب و نظام اسلامی به این صورت نیست. فهم درست مبانی تفکر فلسفی اسلام باعث می‌شود که انسان در هر لحظه احساس می‌کند که در کجای راه قرار دارد و به سمت کدام هدف حرکت می‌کند؛ دارای قدرت تحلیل حوادث می‌شود و وظیفه خودش را در هر شرایطی تشخیص می‌دهد» (بیانات در دیدار دانشجویان و دانش‌آموزان بسیجی، ۱۳۷۸). جدول ۵ مضامین اصلی و فرعی مربوط به تمایزات اصلی تمدن نوین اسلامی را با تمدن غربی نشان می‌دهد:

جدول ۵. مضمونهای اصلی، فرعی و شناسه‌گذاری باز بعد تمایزات اصلی تمدن نوین اسلامی با تمدن غربی

ردیف	مضمون اصلی	مضمون فرعی	شناسه‌گذاری باز	
۱	مؤلفه‌های تمدن نوین اسلامی	تمایزات تمدن نوین اسلامی با تمدن غربی	اولی شمردن معنویت الهی	
۲			برقراری عدالت اجتماعی	
۳			نگاه چند بعدی (رشد معنوی و پیشرفت مادی)	
۴			انسان‌شناسی مادیگرا و معنویگرا	
۵			مؤلفه‌های	دفاع از مظلومان عالم
۶			تمایزات تمدن نوین اسلامی	چگونگی برخورد با اقلیتها
۷			نوین اسلامی	توانایی تحقق اهداف جامعه، ضمن حفظ ارزشها
۸			با تمدن غربی	تأمین سعادت دنیوی و اخروی
۹				بها دادن به کرامت و عزت زنان
۱۰				برخورداری از یک الگوی متوازن (رشد توأمان معنوی و مادی)
۱۱				پیشرفت جهانی با حفظ ارزشها
۱۲				بها دادن به بنیان خانواده

بهره‌های تمدن نوین اسلامی

تمدن نوین اسلامی با اتکا بر اسلام ناب محمدی و برخورداری از معنویت الهی، بهره‌های فراگیر ذیل را برای بشریت به‌ارمغان خواهد داشت؛ معظم‌له ابراز می‌کنند: "تمدن نوین اسلامی، موتور پیشران کشور در عرصه‌های مختلف علم و فناوری و ایجاد زیرساخت‌های حیاتی، عمرانی و اقتصادی شد که تا اکنون ثمرات بالنده آن روزبه‌روز فراگیرتر می‌شود. هزاران شرکت دانش‌بنیان، هزاران طرح زیرساختی و ضروری برای کشور در حوزه‌های صنعت، نیرو، عمران و حمل‌ونقل، سلامت، معدن، آب و کشاورزی و غیره، هزاران واحد دانشگاهی در سراسر کشور، میلیون‌ها تحصیل کرده دانشگاهی یا در حال تحصیل، ده‌ها طرح بزرگ از قبیل سلولهای بنیادی، چرخه سوخت هسته‌ای، زیست‌فناوری، فناوری نانو و غیره با رتبه‌های نخستین در کل جهان، نزدیک به ده برابر شدن واحدهای صنعتی، شصت برابر شدن صادرات غیرنفتی، ده‌ها برابر شدن صنایع از نظر کیفی، تبدیل صنعت مونتاژ به فناوری بومی، برجستگی محسوس در رشته‌های گوناگون مهندسی از جمله در صنایع دفاعی، درخشش در رشته‌های مهم و حساس پزشکی و جایگاه مرجعیت در آن و ده‌ها نمونه دیگر از پیشرفت، محصول آن حضور، روحیه و آن احساس جمعی است که انقلاب برای کشور به‌ارمغان آورد" (بیانیه گام دوم انقلاب خطاب به ملت ایران، ۱۳۹۷).

به‌صورت خلاصه مضمونهای اصلی، فرعی و شناسه‌گذاری باز مربوط به بهره‌های شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی، که در جدول شماره ۶ قابل مشاهده است، عبارت است از: تأمین آسایش دنیوی و سعادت اخروی (آرامش روحی، رفع استضعاف و محرومیت)، کرامت‌بخشی و شورانگیزی، فراگیر شدن فرهنگ اسلامی، آزادگی سعادتبخش (رهایی از تمدن منحط غربی و شکوفایی اندیشه و اخلاق)، حفظ هویت زن (بازیابی شأن انسانی زنان).

جدول ۶. مضمونهای اصلی، فرعی و شناسه‌گذاری باز بعد بهره‌های شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی

ردیف	مضمون اصلی	مضمون فرعی	شناسه‌گذاری باز
۱			تأمین آسایش دنیوی و سعادت اخروی
۲			از بین رفتن تبعیض و ریشه‌کن شدن فقر
۳	مؤلفه‌های	مؤلفه‌های	فراگیر شدن فرهنگ اسلامی
۴	تمدن نوین	بهره‌های تمدن	اقتدار همه‌جانبه (سیاسی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی)
۵	اسلامی	نوین اسلامی	شکوفایی اندیشه و اخلاق
			بازیابی شأن انسانی زنان و ارتقای جایگاه آنان

الزامات شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی

مقام معظم رهبری در بیانات متعددی به الزامات شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی اشاره می‌کند که به‌طور کلی این موارد ذیل دو طبقه قرار می‌گیرد: الزامات ملی و الزامات فراملی. ایشان در یکی از خطبه‌های نماز جمعه (۱۳۸۹)، جمله‌ای را از یک مقام غربی نقل می‌کنند مبنی بر اینکه از نظر این سیاستمدار غربی دو چیز وجود دارد که اگر ملتهای مختلف مسلمان از آن آگاه شوند و میان آنها دست‌به‌دست بشود، اصول جزمی غرب در هم خواهد شکست: یکی قانون اساسی جمهوری اسلامی است و دوم موفقیت‌های علمی، نظامی، اقتصادی و سیاسی جمهوری اسلامی ایران است. این قانون اساسی نشان می‌دهد که می‌توان یک حکومتی داشت که هم متجدد، امروزی و پیشرفته باشد و هم کاملاً دینی باشد و این امکان وجود دارد. وی هم‌چنین بیان می‌کند که اگر ملتهای مسلمان از این امکان مطلع شوند که در این مورد، ایران امروز اسلامی موفقیت‌های چشمگیری کسب کرده است، دیگر جلوی سلسله انقلابها را نمی‌توان گرفت. علاوه بر منتخب ذکر شده، مجموعه بیانات شناسه‌گذاری و طبقه‌بندی شد و مؤلفه‌های بعد الزامات ملی ایجاد تمدن نوین اسلامی و مضمونهای آن مطابق جدول ۷ مورد شناسایی قرار گرفت. در بعد الزامات ملی، هشت مؤلفه اصلی قابل ذکر است: تمسک به اسلام، حکومت صالح، پیشرفت علمی و فناوری، مهندسی و بهسازی فرهنگ، جهاد، بصیرت و هوشیاری، خویش‌سازي (ویژگیهای ثبوتی و سلبی) و الزامات اجرایی.

جدول ۷. مضمونهای اصلی، فرعی و شناسه‌گذاری باز بعد الزامات ملی ایجاد تمدن نوین اسلامی

مضمون اصلی	مضمون فرعی	شناسه‌گذاری باز	مضمون فرعی	شناسه‌گذاری باز
الزامات ملی ایجاد تمدن نوین اسلامی	الزامات اجرایی	کار و تلاش جهادی و مستمر	جهاد	۴
		محرومیت‌زدایی		فداکاری برای دستیابی به اهداف تمدن وجود الگوهای جهادگر
		اولویت‌بندی نیازها و تمرکز بر نیازهای اساسی کشور	هوشیاری و بصیرت	۵
	حاکمیت نگاه اجتهادی و عالمانه بر مدیریت کلان	حفظ وحدت دشمن‌شناسی		
	تعیین الگوی پیشرفت	باور به توانمندی و پیشینه پرفروغ کشور در عرصه علمی		

ادامه جدول ۷. مضمونهای اصلی، فرعی و شناسه‌گذاری باز بعد الزامات ملی ایجاد تمدن نوین اسلامی

مضمون اصلی	مضمون فرعی	شناسه‌گذاری باز	مضمون فرعی	شناسه‌گذاری باز	
الزامات ملی ایجاد تمدن نوین اسلامی	۱	الزامات اجرایی	ترویج فضای امید و خوشبینی	شناسه‌گذاری باز	
			عدم عقب‌نشینی از آرمانها و شعارهای مکتبی	مضمون فرعی	
			همدلی ملت و مسئولان	مضمون فرعی	
	۲	حکومت صالح	اقتدار تمدنی (صلابت و قدرتمندی)	۶	پیشرفت علمی و فناوری
			استقلال سیاسی	مضمون فرعی	
			رهبران و حاکمان صالح	مضمون فرعی	
۳	مهندسی و بهسازی فرهنگ	نهادینه‌سازی ارزشها	۷	تمسک به اسلام	
		توجه به نقش اثرگذار زنان			
		انتخاب‌گزینی و دریافت			
		ویژگیهای مثبت تمدن غربی			
۸	نخویشن‌سازی	تقویت ویژگیهای مثبت	مضمون فرعی	مضمون فرعی	
		شخصیتی همچون مسئولیت‌پذیری، شجاعت، از خودگذشتی			
		حفظ هویت ملی			
		اصلاح ویژگیهای منفی			
		شخصیتی همچون تنبلی، سستی و جاه‌طلبی			

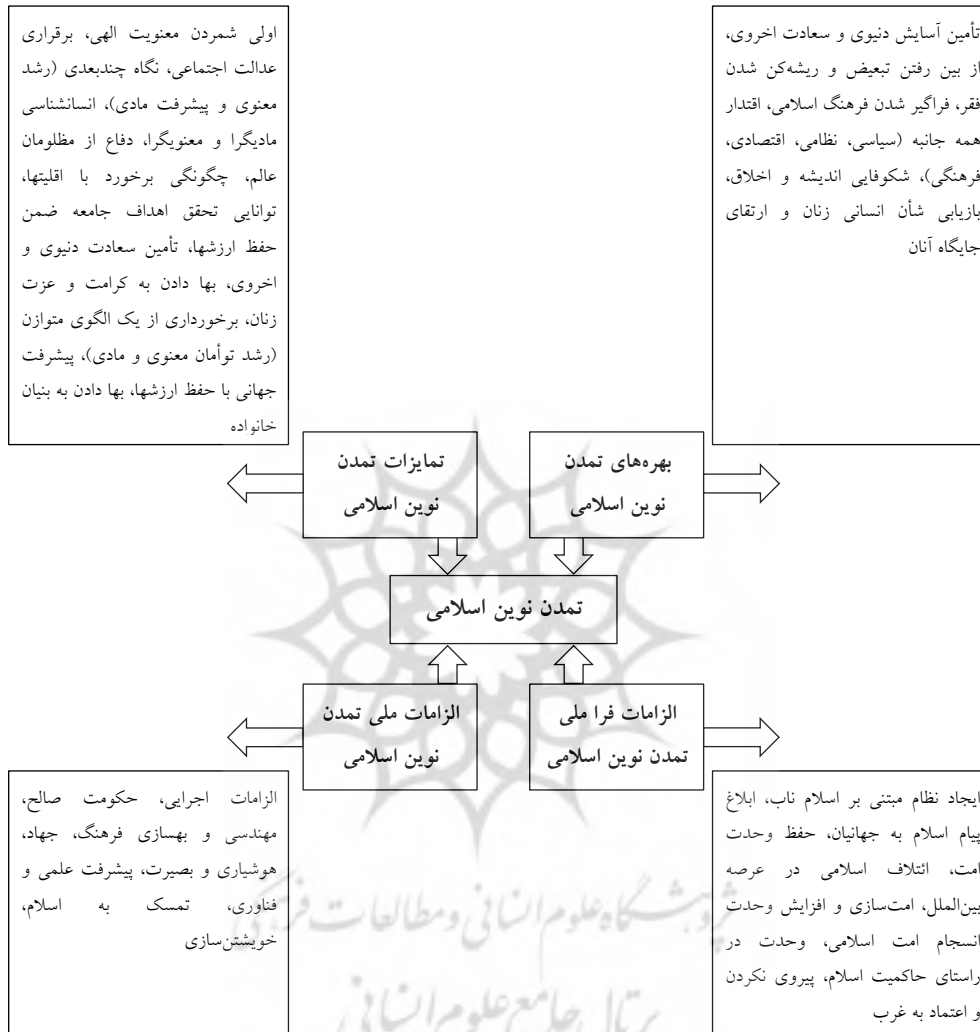
در بعد الزامات فراملی نیز دو مؤلفه: شناسایی هدف غایی توسط کشورهای اسلامی و هم‌چنین همت امت اسلامی وجود دارد. بنا به تذکرات مکرر ایشان در سطح ملی و فراملی، وحدت را می‌توان مهمترین شاخص مطرح کرد؛ مثلاً ایشان در دیدار جمعی با موكبداران عراقی می‌فرمایند: "این مراسم راه‌پیمایی اربعین را هرچه می‌توانید و هرچه می‌توانیم، باید پُربارتر و معنوی‌تر کنیم. معنا و مضمون این مراسم را باید روزبه‌روز بیشتر کنیم. اهل فرهنگ، اهل فکر، اهل اقدام فرهنگی و فکری برای این حرکت عظیم بنشینند برنامه‌ریزی کنند. ما امروز این را می‌خواهیم که هدف هر

مسلمان، ایجاد تمدن نوین اسلامی باشد. ملت‌های اسلامی با این ظرفیتهای عظیمی که دارند، اگر از این ظرفیتهای استفاده شود، امت اسلامی به اوج عزت خواهد رسید" (بیانات در جمع موبداریان عراقی، ۱۳۹۸). هم‌چنین در زمینه تعیین الگو، ایشان به دو شاخص اساسی پرهیز از تقلید از غرب و بهره‌گیری از نسخه‌های بومی و اسلامی تأکید می‌ورزند. جدول ۸ مضمونهای بعد الزامات فراملی را نشان می‌دهد:

جدول ۸. مضمونهای اصلی، فرعی و شناسه‌گذاری باز بعد الزامات فراملی تمدن نوین اسلامی

مضمون اصلی	مضمون فرعی	شناسه‌گذاری باز
الزامات فراملی تمدن نوین اسلامی	همت امت اسلامی	ایجاد نظام مبتنی بر اسلام ناب
		ابلاغ پیام اسلام به جهانیان
		حفظ وحدت امت
		ائتلاف اسلامی در عرصه بین‌الملل
شناسایی هدف غایی توسط کشورهای مسلمان		امت‌سازی و افزایش وحدت انسجام امت اسلامی
		وحدت در راستای حاکمیت اسلام
		پیروی نکردن و اعتماد به غرب

همان‌طور که ذکر شد در این تحقیق به دلیل شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های تمدن نوین اسلامی در بیانات مقام معظم رهبری از گامهای روش کیفی تحلیل مضمون، استفاده شد و نهایتاً تصویر شبکه مضمونهای مؤلفه‌های تمدن نوین اسلامی به صورت شکل شماره ۲ ترسیم می‌شود.

شکل ۲. شبکه مضمونهای مؤلفه‌های تمدن نوین اسلامی

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی، بزرگترین آرمان نظام جمهوری اسلامی است. برای پیشروی در این مسیر بلاشک نیازمند الگوی پیشرفت مبتنی بر اسلام ناب محمدی و منطبق بر شرایط بومی کشور هستیم؛ در همین راستا الگوی تمدن نوین اسلامی مقاله سعی کرد تا با شناخت ابعاد و

مؤلفه‌های تمدن نوین اسلامی و الزامات شکل‌گیری آن بتواند درک درستی از این چشم‌انداز فراهم، و با ارائه چارچوب مشخص انطباق‌پذیری صحیح برنامه‌ریزی، هدف‌گذاری و بسیج منابع در مدیریت کلان کشور را آسان کند. براساس مضمونهای استخراج‌شده و با استناد به بیانات مطالعه شده به زعم نویسندگان این پژوهش، تمدن نوین اسلامی دارای دو بعد و پنج مؤلفه است. مقام معظم رهبری در بعد نرم‌افزاری، که از آن به بعد اساسی و متن تمدن نوین اسلامی یاد می‌کنند به مؤلفه‌های فرهنگ عمومی و سبک زندگی عمومی و سبک زندگی اسلامی تأکید می‌کنند. در بعد دوم یا همان بعد سخت‌افزاری، نظامات پیشرفته مطرح می‌شود و مؤلفه‌هایی همچون تعالی علمی، تعالی اقتصادی، تعالی سیاسی و تعالی نظامی (شکل شماره ۳).

شکل ۳. ابعاد و مؤلفه‌های تمدن نوین اسلامی

با بررسی اندیشه‌های مقام معظم رهبری از دیدگاه مدیریتی می‌توان گفت که ایشان دو بعد برای تمدن نوین اسلامی قائل هستند: یکی بعد قدرت و نظامات پیشرفته با هدف کارایی - استفاده بهینه از منابع، و بعد دیگر معنویت که می‌توان آن را معادل اثربخشی - رسیدن به هدف - دانست؛ چرا که ما قویا معتقد هستیم در کارهای مختلف، هدف نهایی باید کسب رضای خداوند باشد. مرور مقالات مختلف هم، چنین نتیجه‌گیری را منطقی می‌داند و با تحقیقات گذشته در زمینه تمدن

نوین اسلامی از جمله پژوهش بهمنی ۱۳۹۳ و پژوهش عارفی گوروان، ۱۳۹۷ همراستا است. به‌طور خلاصه تعریف ایشان از تمدن، تمدن با قید اسلامی و تمدن نوین اسلامی به این صورت است: "تمدن، یعنی زندگی همراه با نظم علمی با تجربیات خوب زندگی و استفاده از پیشرفتهای زندگی". تمدن اسلامی یعنی "آن فضایی که انسان در آن، هم از لحاظ معنوی و هم از نظر مادی می‌تواند رشد کند و به اهداف مطلوبی برسد که خداوند متعال او را برای آن غایات خلق کرده است؛ زندگی خوب و عزتمندی داشته باشد. انسان عزیز، دارای اراده، دارای قدرت، دارای ابتکار، دارای سازندگی جهان طبیعت". مقام معظم رهبری (مدظله العالی) همچون دیده‌بانی صادق و مدبر، که از وضعیت ایران و جهان آگاهی کامل دارند، رسیدن به این نتایج و اهداف و تحقق تمدن اسلامی را در دسترس ملت انقلابی ایران می‌دانند و تمدن نوین اسلامی را این‌طور تعریف می‌کنند: "ما می‌توانیم تمدن نوین اسلامی را برپا کنیم و دنیایی بسازیم که سرشار از معنویت باشد و با کمک و هدایت معنویت راه برود؛ این کارها را می‌توانیم انجام بدهیم که به توفیق الهی هم [این کار را] می‌کنیم" (بیانات در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۲).

الزامات ملی و فراملی براساس بیانات معظم‌له به‌عنوان الزامات شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی طبقه‌بندی و شناسه‌گذاری شد. در بعد الزامات ملی، هشت مؤلفه اصلی مورد شناسایی قرار گرفت: تمسک به اسلام، حکومت صالح، پیشرفت علمی و فناوری، مهندسی و بهسازی فرهنگ، جهاد، بصیرت و هوشیاری، خویش‌سازی (ویژگیهای ثبوتی و سلبی) و الزامات اجرایی. در بعد الزامات فراملی نیز دو مؤلفه شناسایی شد که عبارت بود از هدف غایی توسط کشورهای اسلامی و هم‌چنین همت امت اسلامی. بنا به تذکرات مکرر ایشان در سطح ملی و فراملی، وحدت مهمترین شاخص مطرح شد و هم‌چنین در زمینه تعیین الگو، مقام معظم رهبری به دو شاخص اساسی پرهیز از تقلید از غرب و بهره‌گیری از نسخه‌های بومی و اسلامی تأکید کردند.

بهره‌های فراگیر شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی از جمله مباحث دیگر این مقاله بود که به‌صورت این مقوله‌ها طبقه‌بندی شد: تأمین آسایش دنیوی و سعادت اخروی (آرامش روحی، رفع استضعاف و محرومیت)، کرامت‌بخشی و شورانگیزی، فراگیر شدن فرهنگ اسلامی، آزادگی سعادت‌بخش (رهایی از تمدن منحط غربی و شکوفایی اندیشه و اخلاق)، حفظ هویت زن (بازیابی شأن انسانی زنان).

منابع فارسی

- امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار دانشجویان و دانش‌آموزان بسیجی، ۱۳۷۸
- امام خامنه‌ای، بیانات در جمع استادان، فضلا و طلاب حوزه علمیه قم، ۱۳۷۹
- امام خامنه‌ای، بیانات در خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۱۳۸۹
- امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از بانوان فرهیخته حوزوی و دانشگاهی، ۱۳۹۲
- امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۲
- امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۲
- امام خامنه‌ای، بیانات در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع)، ۱۳۹۳
- امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی، ۱۳۹۴
- امام خامنه‌ای، بیانیه گام دوم انقلاب خطاب به ملت ایران، ۱۳۹۷
- امام خامنه‌ای، بیانات در جمع موکبداران عراقی، ۱۳۹۸
- ابن خلدون (۱۳۷۵)، مقدمه، ترجمه محمد پروین گنابادی، چ هشتم، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- ابن منظور (۱۴۰۸)، لسان العرب، ج دوم، بیروت: انتشارات دارالحیاه التراث العربی.
- اکبری، مرتضی؛ رضایی، فریدون (۱۳۹۴)، واکاوی شاخصه‌های تمدن نوین اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، فصلنامه الگوی پیشرفت اسلامی و ایرانی، س سوم، ش ۵: ۸۵ - ۱۰۸.
- بختی، کامران (۱۳۷۱)، فرهنگ انگلیسی - فارسی، مترادف و متضاد، ج اول، تهران: نشر کلمه.
- بهمنی، محمدرضا (۱۳۹۳)، تمدن نوین اسلامی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای (چیستی و چگونگی تکامل تمدنی جمهوری اسلامی ایران)، فصلنامه علمی - پژوهشی فلسفه و الهیات، س نوزدهم، ش ۲: ۱۹۸ - ۲۳۶.
- تقی‌نیا، الهام؛ صوفی، نصیرعلی؛ رستمی، فرشته (۱۳۹۳)، شاخصه‌های تمدن اسلامی از دیدگاه آیات و روایات، مجله پژوهش‌های اجتماعی اسلامی، س بیستم، ش ۱۰۲.
- جهان‌بین، فرزاده؛ معینی‌پور، مسعود (۱۳۹۳)، فرایند تحقق تمدن اسلامی از دیدگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، مجله مطالعات انقلاب اسلامی، ش ۳۹.
- حسینی، جواد (۱۳۹۳)، بایدهای تمدن اسلامی در اندیشه شهید مطهری، فصلنامه علوم انسانی صدر، ش ۱۱.
- دورانت، ویل (۱۳۸۸)، تاریخ تمدن، چ ششم، تهران.
- ضمیری، محمدرضا (۱۳۸۸)، تمدن اسلامی از دیدگاه امام خمینی (قدس سره)، مجله معرفت، ش ۱۳۸.
- عارفی‌گوروان، اسماعیل (۱۳۹۷)، زمینه‌های تحقق تمدن نوین اسلامی در جامعه اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری، مجله پانزده خرداد، س پانزدهم، ش ۵۵: ۴۹ - ۶۸.
- عبدی‌پور، حسن؛ عطاری، تراب (۱۳۹۵)، نقش و کارکرد اخلاق، در نظام‌سازی و توانمندسازی تمدن اسلامی از دیدگاه علامه طباطبایی، همایش ملی اخلاق علم و اخلاق حرفه‌ای در مکتب علامه طباطبایی (ره).
- فوزی، یحیی؛ صنم‌زاده، محمدرضا (۱۳۹۱)، تمدن اسلامی از دیدگاه امام خمینی، مجله تاریخ فرهنگ و تمدن

اسلامی، س سوم، ش ۹.

قراگزلو، محمد (۱۳۸۲)، چپستی فرهنگ و تمدن، مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی، ش ۱۹۷ و ۱۹۸: ۸۶ - ۹۵.
مرکز مدیریت حوزه علمیه قم (۱۳۸۳)، درآمدی بر آزاداندیشی و نظریه پردازی در علوم دینی، قم: انتشارات
مرکز مدیریت حوزه علمیه قم.

میرمحمدی، سیدضیاءالدین؛ بارانی، محمدرضا (۱۳۹۱)، درآمدی بر چپستی تمدن اسلامی از دیدگاه مستشرقان،
مجله تاریخ اسلام، س سیزدهم، ش ۵۰: ۷ - ۴۶.

هانتینگتون، ساموئل (۱۳۷۸)، برخورد تمدنها و بازسازی نظم جهانی، ترجمه محمدعلی حمیدرفیعی، تهران:
دفتر پژوهشهای فرهنگی.

یاقوتی، ابراهیم (۱۳۹۸)، مؤلفه‌ها و راهکارهای تأمین نوین اسلامی در اندیشه‌های امام خمینی(ره) و مقام معظم
رهبری(مدظله العالی)، شاهد اندیشه، ش ۱: ۱۰۸ - ۱۳۷.

منابع انگلیسی

- Braun, v.& Clarke, v. (2006). using thematic analysis in psychology. Qualitative research in psychology journal, 15(2), pp. 123-140.
Sinkovics, R. R.; Penz, E.; Ghauri, P. N. (2008). Enhancing the Trustworthiness of Qualitative Research in International Business, MIR, 48(6), 689- 714.
Twining, J. (2000). A Naturalistic Journey into the Collaboratory: In Search of Understanding for Prospective Participants, Doctoral Dissertation, Denton: Texas Woman's University.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی